

en gemeenteraden kon, ja moest een krachtig woord gesproken worden; zich van zijn verantwoordelijkheid bewust, had hij Frederiks gelast, zijn onberaden rondschrijven in te trekken.¹ Winkelman was toen al op zoek naar een vervanger voor hem. Twee oud-ministers nodigde hij uit: Kan en de Wilde. Kan weigerde, de Wilde werkte zich één dag in en had er toen genoeg van; het gevolg was dat Winkelman in het aanblijven van Frederiks berustte.²

Andere wijzigingen in het college van secretarissen-generaal kwamen wèl tot stand. Het initiatief daarbij lag als regel bij Hirschfeld die van alle secretarissen-generaal de grootste besluitvaardigheid bezat en bovendien de meeste ervaring had in het onderhandelen met Duitsers. Wie zich bij dat onderhandelen als Nederlander voortdurend gekrenkt voelde, kon beter niet met Duitsers aan één tafel gaan zitten, meende hij. Als zulk een man zag hij Scholtens (Sociale Zaken) die de eerste vergadering van het college van secretarissen-generaal gepresideerd had. Hirschfeld droeg er het zijne toe bij dat Scholtens als voorzitter opgevolgd werd door Snouck Hurgronje van wie men als man van Buitenlandse Zaken meer soepelheid kon verwachten. Hirschfeld en Snouck Hurgronje zetten vervolgens door, dat naast Scholtens een 'regeringscommissaris voor de organisatie van de arbeid' benoemd werd: prof. dr. J. E. de Quay. Hirschfeld kende hem al een jaar of tien en de Quay had, meende hij, 'betere eigenschappen (dan Scholtens) om met de vijandelijke tegenpartij te praten.'³ De Quay's titel (het begrip 'regeringscommissaris' zou op last van Seyss-Inquart spoedig in 'algemeen gemachtigde' gewijzigd worden⁴) was door Hirschfeld zo bedacht, 'omdat', schreef hij later, 'duidelijk tot uitdrukking moest worden gebracht dat wij de bevolking liefst zo spoedig mogelijk weer aan de arbeid wensten te zien.'⁵

Ook over Financiën liet Hirschfeld zijn wakend oog gaan. De secretaris-generaal, van Asch van Wijck, was met minister de Geer naar Engeland vertrokken; het departement werd nadien geleid door de thesaurier-generaal, B. J. de Leeuw. Hem vond Hirschfeld niet krachtig genoeg; het was op zijn voorstel dat mr. L. J. A. Trip, president van de Nederlandse Bank, deze functie ging combineren met die van secretaris-generaal van financiën.⁶

Snouck Hurgronje en Hirschfeld breidden tegelijk hun eigen bevoegdheden uit. De secretaris-generaal van het kleine departement van algemene zaken, drs. W. Reyseger, een protégé nog van Colijn die door zijn ambt-

¹ Frederiks: *Op de bres*, p. 68. ² Getuige K. J. Frederiks, *Eng.*, dl. VII c, p. 522; getuige H. G. Winkelman, a.v., p. 567. ³ Getuige H. M. Hirschfeld, a.v., p. 495.

⁴ Getuige J. A. Ringers, a.v., p. 455. ⁵ Hirschfeld: *Herinneringen uit de bezettingstijd*, p. 36-37. ⁶ A.v., p. 37.